

Den nya ekonomiska världsordningen: En bakgrundsteckning

Under sjuttioalet har de underutvecklade länderna inom FN:s generalförsamling framfört långtgående krav på reformer av det internationella ekonomiska systemet. Bakgrunden till dessa krav kan spåras dels i u-ländernas syn på utvecklingens och underutvecklingens orsaker, dels i faktiska ekonomiska och maktpolitiska förhållanden.

Förenta Nationernas resolutioner om en ny internationell ekonomisk ordning har under senare tid blivit föremål för mycket uppmärksamhet, inte minst här i Sverige. Kravens berättigande och realism i de framförda yrkandena har analyserats i flera skrifter [Världsordningen, resurserna och FN 1975, Möller 1976, Lundahl—Södersten 1976, Ohlin 1976, Radetzki 1976, Israel—Israel 1976]. Jag tänker därför inte här gå närmare in på dessa frågor, utan läsaren hänvisas till de anförda verken. I stället skall jag försöka ge en bakgrundsteckning till varför kraven på en ny ekonomisk världsordning uppstått, till varför dessa krav kommit att framföras med sådan kraft just under de senaste två, tre åren, och till varför de kommit att till sist formaliseras i de resolutioner som FN:s generalförsamling antagit.

Kraven på en ny ekonomisk världsordning kommer huvudsakligen från de

underutvecklade länderna, vilka är de som har mest att vinna på att det internationella ekonomiska systemet reformeras. Motståndet mot den nya världsordningen har däremot industriländerna, och främst då USA, svarat för, vilket mycket klart kom till uttryck då USA:s representant vid Generalförsamlingens sjunde extrasession 1975 betonade, att Förenta staterna inte kunde acceptera och inte heller accepterade några slutsatser, som innebar, att världen nu skulle vara i färd med att införa något, som kallas "Den nya ekonomiska världsordningen". För att förstå denna skillnad i inställning måste vi se något på hur i-länderna respektive u-länderna kan tänkas uppfatta orsakerna till att vissa länder förmår uppnå en tillfredsställande grad av ekonomisk tillväxt och utveckling, medan andra helt eller delvis misslyckas.

Två utvecklingsmodeller — i-lands- bilden . . .

Något förenklat kan man säga, att i huvudsak två olika typer av teorier använts för att förklara varför vissa länder är utvecklade, medan andra inte är det, och att den ena typen av förklaringar dominerat i de industrialiserade länderna, medan den andra främst vunnit gehör i u-länderna. Båda typerna kan sägas utgå

Civilekonom Mats Lundahl är verksam vid nationalekonomiska institutionen i Göteborg. Han arbetar där med en avhandling om stagnationstendenserna inom Haitis jordbruk och med en studie av teorin för ekonomisk diskriminering.

från att alla länder en gång stod på ungefär samma ekonomiska utvecklingsnivå. Därefter skiljer sig modellerna emellertid kraftigt åt. Den första varianten, som vi skulle kunna kalla i-landsmodellen, ser den ekonomiska utvecklingen snarast som en serie stadier eller som en kontinuerlig process, där ett land som är stätt i utveckling avlägsnar sig alltmer från det ursprungliga stadiet genom en rad interna förändringar. I utgångsläget återfinns vi ett traditionellt samhälle, där produktionen av varor och tjänster ännu inte börjat basera sig på den moderna naturvetenskapens principer. Det traditionella samhället koncentrerar större delen av sina resurser till jordbrukssektorn, vilket är nödvändigt för att överhuvudtaget föda befolkningen. Jordbrukets totala dominans återspeglas också i den politiska maktfördelningen. Tyngdpunkten ligger i regionerna snarare än i centrum, och i regionerna hos representanterna för jordbrukssamhällets ledande klass: jordägarna.

Det traditionella samhällets trånga gränser bryts gradvis genom den moderna naturvetenskapens intåg. Ekonomiskt framåtskridande börjar betraktas som en önskvärd process. Investeringsverksamheten skjuter fart. Industrier uppstår. I stället för att bindas i jord och byggnader kanaliseras sparandet, delvis via ett begynnande banksystem, till mera produktiva användningsområden. Transportväsendet förbättras, ekonomins olika delar börjar integreras, och marknadernas storlek ökas långsamt. Samtidigt ändras den politiska strukturen. Jordägarna tappar mycket av sin forna betydelse. Med den tilltagande urbanisering, som följer i den begynnande industrialiseringens spår kommer i stället företagen att bilda en ny, allt mäktigare klass.

Tillväxt genereras nu i ekonomin, och så småningom börjar tillväxt betraktas som det naturliga tillståndet. Moderna industrianläggningar sprids över allt stör-

re geografiska områden. Arbetskraft lämnar jordbruket för industrin. Handeln inom och utom landet expanderar. Jordbruket kommersialiseras alltmer, och nya produktionstekniker vinner insteg på allt fler områden. Dessa nya tekniker och förändringarna av dem bildar ryggraden för det begynnande välståndet. Ekonomin anpassar sig lätt till förändrade förhållanden. Vissa branscher stagnerar, men ersätts snabbt av andra med starkare tillväxtpotential. Livsmedelsförsörjningen upphör snart att vara ett problem, och konsumtionsmönstret ändras så att varaktiga konsumtionsvaror och tjänster blir dominerande poster [Rostow 1960, Lewis 1954 och 1955, Clark 1957].

Den ovan beskrivna modellen för hur ekonomisk utveckling kan tänkas gå till baseras klart och tydligt på de nu industrialiserade ländernas erfarenheter. Det som beskrivs är inget annat än den industriella revolutionen och den därpå följande utvecklingen i västerlandet. Processen är till största delen harmonisk. Det uppstår inga allvarigare friktioner på vägen till masskonsumtionssamhället, och i den mån de uppstår rättas de snart till av systemets egen inneboende dynamik.

Det centrala i denna förklaring av hur ekonomisk utveckling uppstår kan sägas vara kapitalbildningsprocessen och den tekniska utvecklingen. Vissa länder har lyckats skapa en tillräckligt stor och modern kapitalstock för att en levnadsstandardshöjande tillväxt skall uppstå. Andra har inte lyckats bryta det traditionella samhällets band. För att förklara det senare betonar i-landsmodellen framför allt vissa föregivna särdrag i attityder och beteende hos människorna i dagens underutvecklade länder.

Ett av grundpostulaten i den neoklassiska ekonomiska teori, som med framgång tillämpats på studiet av de västerländska ekonomierna är, att konsumenterna strävar efter att öka sin materiella standard. I u-länderna tyckte man sig

i stället ofta observera "begränsade behov". Människorna där är mycket mindre inriktade på att förbättra sin materiella standard. På företagarsidan motsvaras de materiella strävandena i neoklassisk teori av ett antagande om att producenterna strävar efter att maximera sina vinster. I u-länderna, hävdade man, spelar vinstmotivet en underordnad roll, vilket gör produktiv kapitalbildning, teknisk förnyelse och ändring av produktionens inriktning svår att få till stånd. Överhuvudtaget gäller, att det allmänna tänkandet präglas av fatalism i långt högre grad än av praktisk rationalism. Den intellektuella verksamheten är humanistiskt, inte naturvetenskapligt inriktad, och representerar ofta, i likhet med religionen i dessa länder, en direkt utvecklingsfientlig filosofi [Boeke 1953, Hagen 1962, Higgins 1968, kap 12, Gårdlund 1966, Weber 1930].

... och u-landssynen

Den andra förklaringen — u-landsmodellen — koncentreras på samspelet mel-

lan de länder som utvecklats och de som inte gjort det. Man pekade på att i-landsmodellen beskrev endast västerlandets industrialisering och att den förnekade att de underutvecklade länderna hade en historia. Den centrala tankegången i u-landsmodellen däremot är att den ena gruppens underutveckling ses som ett direkt resultat av den andras utveckling. Innan den europeiska kolonialexpansionen tog sin början i samband med de geografiska upptäckterna, existerade relativt avancerade civilisationer på en rad håll i världen. Europeerna var emellertid överlägsna alla andra folk på två viktiga områden: sjöfart och krigskonst, och detta räckte för att de skulle kunna betvinga alla de övriga kontinenterna. Hela den därpå följande kolonialhistorien utgör med detta synsätt ett exempel på hur de europeiska nationerna och så småningom även Förenta staterna utvecklats på koloniernas bekostnad.

De underutvecklade länderna får inte själva njuta frukterna av sina produktionsansträngningar. På olika sätt över-

förs det produktionsresultat som skapas i kolonierna till kolonialmakterna. Det gamla kulturmönstret bryts ner och med det den produktions- och konsumtionsstruktur som är anpassad efter den inhemska befolkningens behov. En ny, påklistrad ekonomisk, administrativ och kulturell ordning inriktad på att främja kolonialmakternas, inte koloniernas, utveckling kommer i stället.

Inkräkterna monopoliserar produktionsmedlen. Den inhemska befolkningen trängs undan till mindre bördiga jordar. Slaveri, tvångsarbete, diskriminatorisk lagstiftning, skattepålagor, etc används för att tvinga fram billig arbetskraft, som kan sättas in där kolonialmakten bäst behöver den. Produktionsmönstret låses fast vid råvaruexploatering och tropiska jordbruksexportvaror. Kolonierna tvingas köpa industrivaror från kolonialmakterna. Det inhemska hantverket konkurreras ut. Handeln följer i huvudsak flaggan. Kolonierna hindras i största möjliga utsträckning från att handla med andra än erövrarmakten. Förvaltning och utbildningsväsen sätts helt i händerna på kolonialisterna och utformas efter deras intressen. Det lokala deltagandet och inflytandet minimeras. Centralmakten exporterar kapital till sina kolonier och återför kapitalavkastningen utan att bry sig om att skapa ett långsiktigt inriktat investeringsprogram i det land där produktionsresultatet uppstått. De tekniker som används i produktionen är inte avpassade till den lokala faktorutrustningen utan är relativt kapitalintensiva, vilket framkallar och vidmakthåller arbetslöshet i kolonierna.

Ovanstående mönster förutsätter inte nödvändigtvis en direkt militär kolonisation utan ofta är det fullt tillräckligt med ett ekonomiskt och diplomatiskt intrång från ett utvecklade land för att skapa underutveckling. Framför allt USA:s ekonomiska expansion brukar av företrädarna för denna syn framhållas som ett typ-

exempel härpå [Frank 1967, Cockcroft—Frank—Johnson 1972, Griffin 1969, Parry 1966, Imperialism and Underdevelopment 1970, Latin America: Reform or Revolution 1968].

De två förklaringar till den ekonomiska utvecklings- och underutvecklingsprocessen som vi nyss beskrivit är helt väsens-

”Underutvecklingen blir med u-landsmodellens synsätt inte ett resultat av u-ländernas egen oförmåga till omvandling utan i stället av en utifrån påtvingad strukturförändring av ett samhälle som utan detta intrång skulle ha varit fullt kapabelt att skapa tillräckliga inkomster för breda folklager.”

skilda. I-landsmodellen ser svaret på frågan huruvida ett visst land skall utvecklas eller ej som helt betingat av landets inre förhållanden. Envar är sin egen lyckas eller olyckas smed. Den utvecklingspolitiska implikationen av detta resonemang blir, att ansvaret för att hindren för ekonomisk tillväxt och utveckling undanröjs är något som främst åvilar de underutvecklade länderna själva. Den andra modellen — den vi här kallat u-landsmodellen — leder till helt andra slutsatser. Underutvecklingen blir med u-landsmodellens synsätt inte ett resultat av u-ländernas egen oförmåga till omvandling utan i stället av en utifrån påtvingad strukturförändring av ett samhälle som utan detta intrång skulle ha varit fullt kapabelt att skapa tillräckliga inkomster för breda folklager. Den utvecklingspolitiska slutsats man kan dra härav är, att i-länderna har en moralisk förpliktelse gentemot u-länderna att bidra till en minskning av klyftan mellan rika och fattiga länder:

De nya kravens framväxt

Naturligt nog har u-ländernas egen oför-måga till utveckling, varit den förklaring som vunnit mest gehör bland de industrialiserade ländernas ledande politiker. I-landsmodellen dominerade klart den utvecklingsekonomiska och allmänpolitiska litteraturen under femtio- och sextiotalen. Lika litet är det ägnat att väcka förvåning, att den modell som betonar beroende och polarisering mellan utvecklade och underutvecklade stater varit den som förts fram av representanter för tredje världen — inte minst i officiella sammanhang. Under sjuttioalet har denna typ av förklaring även vunnit insteg i facklitteraturen och debatten på området.

U-länderna har alltid haft ett numerärt övertag gentemot i-länderna i Förenta Nationernas generalförsamling, där varje land har en röst. Den latinamerikanska gruppen föredrog emellertid länge att ge USA sitt stöd vid omröstningar i generalförsamlingen. Andra internationella organ som Världsbanken och Internationella valutafonden, där röstetalen inte baseras på enbart medlemskap, uppvisade en ännu kraftigare dominans från de industrialiserade länderna. I-landsmodellen var den teori som (outsagt) utgjorde basen för de internationella organens handlande.

Efterhand som de gamla kolonierna i Asien och Afrika blev självständiga efter det andra världskriget, ökade u-ländernas numerära övervikt gentemot i-länderna. Trycket på de industrialiserade länderna att öka utvecklingsbiståndet steg, och alltfler röster började förespråka en reformering av det internationella ekonomiska systemet. Inom organisationer som ECLA och UNCTAD kom u-landsmodellen att bli det dominerande synsättet, och en politik som aktivt strävade efter varaktiga förändringar i de ekonomiska relationerna mellan i-länder

och u-länder, med stark betoning av eftergifter från industriländernas sida, fördes fram.

De praktiska resultaten av det nya synsättet har varit få och små. Som UNCTAD:s hela historia bär ett mycket värtaligt vittnesbörd om, har industriländerna vägrat att gå med på sådana krav som innebär en verklig ekonomisk nyordning. Inför de tre senaste UNCTAD-konferenserna har den sk 77-gruppen, dvs de u-länder som ingår i UNCTAD, förberett gemensamma positioner och aktionsprogram i de frågor som senare diskuterats. Regelmässigt har man framfört krav om stabilisering av exportinkomster, stabilisering av terms-of-trade mellan i- och u-länder, supplementär finansiering för länder vars exportinkomster fluktuerar, avveckling av tariffära och icke-tariffära handelshinder, generella preferenser för u-landsprodukter på de industrialiserade ländernas marknader, ökad biståndsvolym, mjukare villkor för bistånd, lättnader i den ackumulerade skuldbördan etc. Med undantag vad gäller preferenser för u-landsvaror har emellertid UNCTAD aldrig blivit något annat än en papperstiger. Tack vare sitt numerära överläge kan u-länderna alltid nå majoritet inom UNCTAD, men att gå från principiella resolutioner, som inte är fullständigt urvattnade, till praktiska förändringar har nästan alltid misslyckats [Handelsdepartementet 1968, UNCTAD III 1972, UNCTAD IV 1976].

Stabilisering av terms-of-trade och inkomster från råvaruexport, avveckling av handelshinder, förbättrat bistånd samt minskad skuldbörda är alla krav som "Den nya världsordningen" övertagit från UNCTAD. Det kan till en del vara ägnat att förvåna, att dessa gamla krav, som visat sig röna oöverstigligt motstånd, åter aktualiserats. En förklaring kunde naturligtvis vara, att utsikterna att vinna gehör markant har förbättrats sedan den första UNCTAD-konferensen 1964, men,

som klart framgick vid UNCTAD III och UNCTAD IV 1972 och 1976, är detta knappast fallet. I stället inträffade i början av sjuttioalet ett par andra händelser, som gjorde att de gamla kraven på nytt kom att framföras — denna gång med större skärpa än någonsin tidigare.

Oljekrisen

Den viktigaste av dessa händelser var givetvis den sk oljekrisen. Marknadspriset på råolja hade fallit markant från slutet av fyrtioalet till början av sjuttioalet, vilket bl a medförde, att de oljeproducerande länderna tvingades ompröva sin konkurrenspolitik. Detta kom i sin tur att spela stor roll för framväxten av kraven på en ny internationell ekonomisk ordning. 1960 bildades Organization of Petroleum Exporting Countries — OPEC. Denna organisation kom dock inte att få något reellt inflytande förrän 1970. De flesta arabstaterna var mest betjänta av att öka produktionen till fallande priser medan framförallt Venezuela, som drogs med ett högre kostnadsläge, var det land som främst förespråkade en inskränkning av den globala oljeproduktionen för att härigenom kunna pressa upp priserna.

Det dröjde tio år innan venezolanerna vann gehör för sin linje. Vid ett möte i Caracas i december 1970 beslöt OPEC-länderna att begära högre royalties och skatter av oljebolagen. Förutsättningarna för att framgångsrikt driva igenom sådana krav var goda. Libyen hade givit exempel på, att en ensidig hård linje gentemot oljebolagen kunde löna sig, och ännu mer förhoppningsfullt tedde sig det faktum att ett efterfrågeöverskott på olja hade uppstått till följd av en allmän efterfrågeökning under en högkonjunktur, bristande raffineringsskapacitet i Japan och Europa samt en tillfällig brist på oljetankers [Odell 1975, s 196]. OPEC, inom vilket fullständig enighet nu rådde,

lyckades härigenom framtvinga en pris-höjning, som mellan december 1970 och oktober 1973 uppgick till 67 procent [Darmstadter—Landsberg 1976, s 26; The Oil Crisis 1976, s 290].

”För OPEC-ländernas del var slutsatsen klar: Oljekrisens resultat var ett exempel på att sammanhållning lönade sig och på att det fanns vissa områden där den industrialiserade västvärlden var långt mer sårbar än man tidigare föreställt sig.”

Oktoberkriget 1973 mellan Israel och araberna accentuerade prisutvecklingen på oljan. Araberna använde oljepreshöjningar och oljeembargo som ett påtryckningsmedel gentemot framför allt Väst-europa och Japan, vilka var helt beroende av OPEC för sin oljeförsörjning och inte kunde vidta några motåtgärder på kort sikt. Oljepriserna steg med 288 procent från krigets utbrott fram till januari 1974 [Penrose 1976, s 50—51].

Oljekrisen bidrog på två olika sätt till att göra u-länderna mer benägna än tidigare att framföra krav om förändringar av det internationella ekonomiska systemet. För OPEC-ländernas del var slutsatsen klar: Oljekrisens resultat var ett exempel på att sammanhållning lönade sig och på att det fanns vissa områden där den industrialiserade västvärlden var långt mer sårbar än man tidigare föreställt sig. Å ena sidan saknades ekonomiska substitut till OPEC-ländernas olja. Å andra sidan gjorde OPEC-ländernas geografiska koncentration och likartade sociala och politiska förhållanden att man hade lätt att ena sig och vidta gemensamma åtgärder. Dessa länder såg helt naturligt oljan som ett möjligt påtryckningsmedel vid förnyade diskussioner rörande de gamla kraven från u-länderna.

Oljekrisen gynnade emellertid endast

en liten grupp u-länder. Nästan nittio procent av alla underutvecklade stater är importörer av oljeprodukter, och för dessa blev resultatet det rakt motsatta. För det överväldigande flertalet u-länder är oljan (utanför självhushållssektorn) den viktigaste energikällan. På olika sätt är själva utvecklingsprocessen nära förbunden med ökad oljekonsumtion. Modernisering av jordbruket brukar förutsätta ökad användning av konstgödsel (vars tillverkning är energiintensiv). På kommunikationsområdet har man ofta valt att satsa på vägtrafik i stället för de mindre oljekrävande järnvägs- eller sjöfartsalternativen. Industrialisering och ökad urbaniseringsgrad kompletterar bilden. Oljeprisstegringarna skapade därför betydande problem för de icke-oljeproducerande u-länderna.

Livsmedelskrisen

Aren 1967 till 1970 var fyra mycket förmånliga år för u-ländernas jordbruk med gynnsamt väder, som resulterade i goda skördar. Livsmedelsproduktionen per capita inom tredje världen nådde högre siffror än någonsin efter det andra världskriget. Den "gröna revolutionen" hade börjat ge resultat. Dessa resultat blev emellertid inte bestående. 1971 var ett år med ogynnsamt väder i många u-länder och produktionsökningen blev endast obetydlig. 1972 blev ett ur vädersynvinkel ännu sämre år än det föregående. Detta år tvangs man konstatera, att världens totala livsmedelsproduktion sjönk — troligen för första gången sedan andra världskriget. Inte heller 1973 och 1974 återgick världens livsmedelsproduktion till normal omfattning. Den katastrofala torkan i Sahelområdet och den sämsta spannmålsskörden i USA på 25 år höll fortfarande utbudet nere och de amerikanska spannmålslagren tömdes.

Anpassningen av priserna till det minskade utbudet kom till största delen att

äga rum via världsmarknaden. Medan Sovjetunionen tidigare som regel vid felslagna skördar föredragit att minska sin livsmedelskonsumtion köpte man 1972 mycket stora spannmålskvantiteter på världsmarknaden. Härtill kom att tex EG-länderna och en del andra industri-länder höll sig med ett system av varierande subventioner och skatter på spannmål vars effekt blev att avskärma de inhemska konsumenterna från händelserna på världsmarknaden. Medan i de flesta EG-länder spannmålspriserna endast steg med 20 procent under perioden 1972—1974 kom prisuppgången, på världsmarknaden (som endast omfattade cirka 10 procent av det totala spannmålsutbudet) att ligga i storleksordningen 100—200 procent [Johnson 1975, s 33—34].

"Mellan 1973 och 1974 fördubblades genom olje- och livsmedelsimport det samlade betalningsbalansunderskottet för de u-länder som inte är medlemmar av OPEC — från 10 miljarder dollar till 20 miljarder: en ökning motsvarande det totala offentliga utvecklingsbiståndet till dessa länder."

Prisstegringarna på livsmedel förvärrade betalningsbalansunderskotten för de icke-oljeproducerande u-länderna. Konjunkturuppgången i OECD-området ledde visserligen till en allmän stegring även av priserna på de råvaror som inte utgjordes av olja eller livsmedel, men denna prisstegring visade sig vara otillräcklig för att motverka de förenade prisstegringarna på olja och livsmedel. Mellan 1973 och 1974 fördubblades genom olje- och livsmedelsimport det samlade betalningsunderskottet för de u-länder som inte är medlemmar av OPEC — från 10 miljarder dollar till 20 miljarder: en ök-

ning motsvarande det totala offentliga utvecklingsbiståndet till dessa länder [Chenery 1975, s 258]. Deras valutareserver minskades eller tömdes. För att klara av att täcka de stora underskotten i sina betalningsbalanser tvingades många av dem ta upp stora lån i de industrialiserade länderna — ofta på relativt hårda villkor — vilket på ett bryskt sätt aktualiserade den gamla skuldbördan. U-ländernas skuldbörda hade tredubblats mellan 1965 och 1973 [SIDA 1976, s 4] och nu tillkom nya upplåningsbehov. De icke-oljeproducerande u-ländernas skulder torde mellan 1973 och 1975 ha ökat med ca 70 miljarder dollar [Radetzki 1976, s 155].

Mest prekär blev situationen för de fattigaste u-länderna i Sydasiens, Öst- och Centralafrika, vilka fick se sina terms-of-trade försämrats kraftigt. Efterfrågeöverskottet under konjunkturuppgången 1972—73 ledde som nämnts till ökade priser även för sådana råvaror som inte var att hänföra till livsmedels- eller petroleumprodukter [SOU 1976: 27, s 25]. Uppgången var dock inte lika stark som för olja, konstgödning och livsmedel. Om man jämför priserna för olja, konstgödning, livsmedel och övriga råvaror i förhållande till priser på industrivaror för perioden 1968—70, vilket var en period med förhållandevis stabila priser, med samma priser i början av 1974, finner man, att medan det relativa priset på olja stigit med mer än 350 procent, det på konstgödning med 170 procent och det på baslivsmedel med 100 procent, var ökningen för övriga råvaror inte mer än 25 procent [Chenery 1975, s 244]. Till följd av den vikande konjunkturen i de större OECD-länderna under andra halvan av 1973 började så råvarupriserna åter sjunka under våren 1974 medan livsmedelspriserna inte följde efter förrän mot slutet av samma år och oljepriset fortfor att ligga på en hög nivå. Resultatet av dessa förändringar i relativpriserna blev, att

bytesförhållandet för de fattigaste u-länderna, en grupp som omfattar en befolkning på cirka en miljard människor, försämrades med omkring tjugo procent på två år [Chenery 1975, s 259].

De fattigaste u-länderna har som regel också råvaruexport som dominerande inslag i utrikeshandeln. Omläggning till annan typ av export ställde sig mycket svår och enda sättet att klara de ökade valutabehoven för finansiering av olje-, konstgödnings- och livsmedelsimport, när valutareserverna tömts var ökad upplåning. Detta upplåningsbehov uppskattades av Världsbanken 1974 till 3 à 4 miljarder dollar per år för de närmaste åren i konstanta priser räknat [Chenery 1975, s 259]. För många länder är detta liktydigt med att utvecklingsambitioner måste kraftigt reduceras, eller helt skrinläggas för kanske tio år framåt. Länder där befolkningen spenderar kanske 80 procent av sina inkomster på mat och som därtill kanske byggt större delen av den moderna sektorn energiförsörjning på oljeimport, klarar inte av att finansiera några mer omfattande utvecklingsprogram i det läge som uppstått till följd av olje- och livsmedelskriserna.

Formalisering av kraven

När FN:s sjätte och sjunde extra generalförsamlingar 1974 och 1975 bänkade sig för att på tillskyndan av Algeriets president Boumedienne diskutera det framtida världssamhället, kom u-länderna till förhandlingsbordet utifrån två, radikalt olika, styrkelägen. OPEC-länderna hade funnit, att de i oljan ägde ett vapen, som åtminstone på tio års sikt, om inget oförutsett inträffar, skulle kunna utgöra ett verksamt påtryckningsmedel gentemot de industrialiserade ekonomierna. I försöken att tvinga industrinationerna till eftergifter kunde oljeländerna i viss utsträckning spela ut västländerna mot varandra genom de senares inbördes konkurrens om

oljan. För de icke-oljeproducerande u-länderna var läget annorlunda. De producentkarteller för andra råvaror, som bildades i OPEC:s efterföljd, ledde inte till samma framgångar som OPEC, därför att den låga substituerbarheten hos oljeprodukterna inte återfanns hos dessa råvaror. De u-länder som importerade olja, och speciellt de som dessutom importerade livsmedel, infann sig till generalförsamlingarna snarast drivna av tilltagande desperation inför utsikterna att se sina utvecklingsansträngningar uppbromsade eller omintetgjorda och sina skulder till i-länderna ökade inom den närmaste framtiden.

Gemensamt för bägge grupperna av u-länder var att de omfattade den ideologi och syn på utvecklingsproblemen som vi här kallat u-landsmodellen och som tidigare manifesterats i deras uppträdande inom UNCTAD. Särskilt de mera radikala nationerna, som Algeriet, vilka kom att gå i spetsen för aktionerna, betonade starkt, att de utvecklade länderna ägde en moralisk förpliktelse att förändra den internationella ekonomin i en riktning som minskade klyftan mellan u-ländernas och i-ländernas levnadsstandard. De industrialiserade länderna, å sin sida, fortsatte att hålla fast vid den syn på underutvecklingen som framhävde u-ländernas egen oförmåga att bryta de krafter som bromsar välståndstillväxten. I generalförsamlingen kom u-ländernas numerära övervikt att ge u-landssynen starkt genomslag i de resolutioner som antogs såväl 1974 som 1975 — under starka protester från industrinationerna. Både den sjätte och den sjunde generalförsamlingen framförde starka krav på förändringar beträffande handelspolitik, industrialisering, utvecklingsfinansiering, vetenskap och teknologi samt jordbruk

(i synnerhet livsmedelsproduktion) — krav som kommer att bli föremål för livlig diskussion och kritik under de närmaste åren.¹

Om kraven på en ny ekonomisk världsordning någonsin kommer att leda till några konkreta resultat eller om de kommer att få dela en lång rad UNCTAD-förslags öde återstår att se. U-ländernas förhandlingsposition är inte stark. Trots oljekrisen ligger den ekonomiska makten i världen massivt samlad hos de industrialiserade länderna. Det är svårt att tro något annat än att OPEC-ländernas framgångar är isolerade företeelser. OPEC-länderna var dessutom få till antalet, vilket gjorde det lättare att överbrygga de politiska motsättningarna inom gruppen. Det torde bli långt svårare för en vidare krets av länder med skilda politiska och ekonomiska intressen. Att enas kring principdeklarationer är en sak. Att få till stånd konkreta eftergifter av starkare motståndare som lätt kan visa en enad front är värre. Risken är stor att de framförda kraven kommer att begravas i en ändlös serie urvattnade förhandlingar i internationella organ som saknar makt och kraft att konkretisera och genomföra dem.

Referenser

- Boeke, J. H., [1953], *Economics and Economic Policy of Dual Societies*, New York
 Chenery, H. B., [1975], "Restructuring the World Economy", *Foreign Affairs*, årg 53, nr 2
 Clark, C., [1957], *The Conditions of Economic Progress*, 3:e uppl, London
 Cockcroft, J. D.—Frank, A. G.—Johnson, D. L., [1972], *Dependence and Underdevelopment: Latin America's Political Economy*, Garden City
 Darmstadter, J.—Landsberg, H. H., [1976], "The Economic Background" i *The Oil Crisis*, Utg R. Vernon, New York
 Frank, A. G., [1967], *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*, New York och London
 Griffin, K., [1969], *Underdevelopment in Spanish America*, London
 Gårdlund, T., [1966], *Att arbeta i u-land*, Stockholm

¹ De bägge resolutionstexterna återfinns i Rapport från SIDA 1974 och 1975. För en analys av innehållet hänvisas till de inledningsvis citerade verken.

- Hagen, E. E., [1962], *On the Theory of Social Change*, Homewood
- Handelsdepartementet informerar om UNCTAD [1968], Tryckort saknas
- Higgins, B., [1968], *Economic Development*, reviderad upplaga, New York
- Imperialism and Underdevelopment: A Reader*, [1970], Utg R. I. Rhodes, New York och London
- Israel, D.—Israel, J., [1976], *Oljekrisen och den nya ekonomiska världsordningen*, Malmö
- Johnson, D. G., [1975], *World Food Problems and Prospects*, Washington, D.C.
- Latin America: Reform or Revolution? A Reader*, [1968], Utg J. Petras och M. Zeitlin, Greenwich, Conn
- Lewis, W. A., [1954], "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour", *Manchester School*, årg 22, nr 2
- [1955], *Theory of Economic Growth*, London
- Lundahl, M.—Södersten, B., [1976], "En utopisk världsordning", *Rapport från SIDA*, årg 7, nr 5
- Möller, B., [1976], "Ny ekonomisk världsordning?", *Världspolitikens dagsfrågor*, nr 7
- Odell, P. R., [1975], *Oil and World Power: Background to the Oil Crisis*, Harmondsworth
- Ohlin, G., [1976], "Kan den ekonomiska världsordningen reformeras?", *Ekonomisk Debatt*, årg 4, nr 5
- The Oil Crisis*, [1976], Utg R. Vernon, New York
- Parry, J. H., [1966], *The Establishment of European Hegemony: 1415—1715. Trade and Exploration in the Age of the Renaissance*, 3:e uppl, New York
- Penrose, E., [1976], "The Development of Crisis", i *The Oil Crisis*, Utg R. Vernon, New York
- Radetzki, M., [1976], *En ny ekonomisk världsordning*, Lund
- Rapport från SIDA, [1974], årg 5, nr 5
- [1975], årg 6, nr 8
- Rostow, W. W., [1960], *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*, Cambridge
- SIDA om u-samarbetet*, [1976], *Anslagsframställning 1977/78, Verksamhetsberättelse; sammanfattning*, Solna
- SOU 1976: 27, *Den internationella bakgrunden*, Långtidsutredningen 1975, bil 1
- UNCTAD III — en sammanfattning, [1972], Tryckort saknas
- UNCTAD IV, [1976], Tryckort saknas
- Världsordningen, resurserna och FN*, [1975], Utg B. Hettne, Lund
- Weber, M., [1930], *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, London